

LEŚNIKOWSKA-MATUSIAK Ida

PODSTAWY EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA RUCHU DROGOWEGO

Streszczenie

W artykule przedstawiono związek filozofii i pedagogiki oraz praktyki edukacyjnej w kontekście historycznym, charakterystyczne dla naszego kręgu kulturowego współczesne poglądy, wyobrażenia, wartości (nowa faza dziejów określanych nazwą postmodernizm albo ponowoczesność) oraz ich skutki dla pedagogiki i edukacji dla bezpieczeństwa ruchu drogowego.

WSTĘP

Edukacja jest stałym i ważnym elementem systemu bezpieczeństwa ruchu drogowego. W ostatnim czasie nabrała nowego sensu i szczególnego znaczenia – Komisja Europejska w Białej Księdze polityki transportowej na lata 2010-2020 wśród siedmiu strategicznych celów na pierwszym miejscu wskazała „poprawę edukacji i szkolenia użytkowników dróg”. Edukacja w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego (edukacja dzieci, młodzieży i dorosłych w różnym wieku, szkolenie i reedukacja kierowców, kampanie społeczne) w europejskiej perspektywie obejmuje wspólne cele, treści i priorytety natomiast w wymiarze krajowym pozwala zachować narodową specyfikę w dążeniu do osiągnięcia globalnego celu – maksymalnego ograniczenia śmierci na drogach.

Pedagogika (teoria pedagogiczna) jest nauką o wychowaniu, kształceniu i samokształceniu człowieka w ciągu całego życia. Bada procesy i zjawiska zachodzące między ludźmi, wpływy jednych osób na drugie a także wpływy środowiska. Zalicza się ją do nauk społecznych tj. nauk badających strukturę i funkcje dziejów społeczeństwa, jego kulturę, prawa i prawidłowości rozwoju. Pedagogika postrzegana jest jako refleksja o wychowaniu, wiedza o uwarunkowaniach rozwoju i wychowania oraz o możliwościach i sposobach oddziaływania na osobowość i zachowania ludzi, ideałach wychowania, celach wychowania i kształcenia, normach regulujących poczynania edukacyjne. Pedagogika jest dziedziną złożoną z wielu subdyscyplin naukowych, zajmujących się różnymi obszarami praktyki edukacyjnej. Pedagogika korzysta z dorobku innych nauk, głównie psychologii i socjologii, ale także medycyny, prawa, ekonomii, demografii, antropologii, estetyki i innych.

Jednak podstawową dyscypliną dla pedagogiki jest filozofia. „*Pedagogika – jak większość nauk humanistycznych i społecznych – ma swoje korzenie w filozofii. Refleksja o wychowaniu i lansowane wzory wychowania pozostawały i pozostają pod wpływem człowieka i ideologii życia społecznego. Wspólny rodowód i wspólna idea od wieków łączą filozofię i pedagogikę (refleksję o wychowaniu, a także praktyczne przejawy tej refleksji).* [9, s. 17]

Edukacja (praktyka edukacyjna) jest to ogół oddziaływań służących formowaniu się zdolności życiowych człowieka. Obejmuje oddziaływania zarówno instytucjonalne, jak i indywidualne, świadome i nieświadome.

Wychowanie to świadome i celowe działanie pedagogiczne zmierzające do osiągnięcia względnie stałych skutków (zmian rozwojowych) w osobowości wychowanka.

Kształcenie to system zmierzający do tego, aby uczącej się jednostce umożliwić poznanie świata, przygotowanie się do zmieniania świata i kształtowania własnej osobowości.

Uczenie się jest procesem nabywania względnie trwałych zmian w szeroko rozumianym zachowaniu (wiadomości, umiejętności, nawyki oraz postawy), w toku bezpośredniego i pośredniego poznawania rzeczywistości.

Nauczanie jest procesem kierowania uczeniem się uczniów w toku planowanej pracy pedagogicznej. [8]

1. PEDAGOGIKA W UJĘCIU HISTORYCZNYM

W ujęciu historycznym związek filozofii i pedagogiki jest ewidentny. Pedagogika wyrosła na gruncie filozofii. Filozofowie od starożytności wskazują zasady i celowość wychowania, kształtują sposób myślenia i wiedzę pedagogiczną. Dopiero od XVII wieku, głównie dzięki J. A. Komeńskiemu pedagogika stała się odrębną i samodzielną dyscypliną naukową. Także obecnie wielu pedagogów utożsamia teorię wychowania z filozofią. Na przykład zdaniem M. Nowaka pedagogika jest nauką filozoficzną, ponieważ stawia sobie te same pytania, co filozofia – o sens, genezę, przyczynę, analizowanego przez siebie przedmiotu badań. [10, ss. 211-212]

Jednym z czynników decydujących o zmianach w wychowaniu są zmiany w poglądach społecznych typowych dla określonego czasu i kręgu kulturowego. Wychowanie jest *„wyrazem pewnej postawy ludzi wobec świata i życia, konkretnie realizowaną deklaracją w sprawie podstawowych wartości i powinności człowieka, ustalaniem wzajemnych stosunków współżycia ludzkiego(...)”*. [11. s. 82]

Obecnie mieszkańcy kręgu kulturowego krajów tzw. Zachodu żyją w nowej fazie dziejów określanych jako postmodernizm albo ponowoczesność. Ponowoczesność jest całościowym stanem współczesnej kultury i cywilizacji, obejmującym codzienne zachowania ludzi, wiodące sposoby myślenia i postępowania, sztukę, politykę, a w pewnym zakresie również religię i naukę. Według *Nowego Leksykonu PWN* termin „postmodernizm” to: *ogólne określenie nowych tendencji we współczesnej kulturze, sztuce, literaturze, filozofii, życiu społecznym i politycznym, zapoczątkowanych w latach 60. XX wieku na gruncie literatury amerykańskiej, rozwiniętych głównie we Francji w opozycji do ówczesnej awangardy i jej cywilizacyjnego optymizmu(...)”*. [1, s. 1373] Inna definicja postmodernizmu to: *prąd myślowy we współczesnej kulturze, podejmujący krytykę zamkniętych systemów, idei jedności i całości, obiektywizmu nauki i wartości, w zamian zaś podkreślający znaczenie pluralizmu i dekonstrukcjonizmu*. [7, s. 288]

Współcześnie w naszym kręgu kulturowym przestają mieć znaczenie takie pojęcia, jak: prawda, istota czegoś (bytu, faktów czy człowieczeństwa), obiektywizm, fundamenty (kultury, cywilizacji), uniwersalne wartości, niekwestionowane autorytety, humanizm czy postęp. Dekonstrukcji podlegają ustroje i instytucje, język, pismo, religia, sztuka, ideologia, światopogląd, nauka. Współczesna kultura ma charakter obrazkowy, medialny, wirtualny jest pozbawiona trwałych podstaw i ośrodków. Zamiast wartości przekazuje przede wszystkim informacje. Nadmiar informacji przekazywanych przez media sprawia, że ludzie zmuszeni są dokonywać wyborów oraz sami tworzyć rzeczywistość.

Skutkiem postmodernizmu w filozofii i nauce jest odrzucenie uniwersalnie rozumianej prawdy i uniwersalnych metod poznawczych, sprawdzonych wzorów w myśleniu i działaniu, upadek autorytetów. W efekcie istotą tych przemian jest radykalne postawienie jednostkowego człowieka i jego subiektywności ponad wszystkimi instytucjami, obiektywnymi prawdami czy normami moralnymi, obyczajowymi i prawnymi. *W wielu wymiarach życia (np. w wymiarze społecznym, politycznym, ekonomicznym) obowiązują*

nadal zasada obiektywnej racjonalności myślenia i faktycznej skuteczności działania, ale w wymiarze życia osobistego, rodzinnego i obyczajowego, w dziedzinie hierarchii wartości, w dziedzinie sztuki i literatury zaczyna dominować absolutyzowanie ludzkiej subiektywności oraz jednostkowej „wolności od” wszystkiego i od wszystkich. W sposób najbardziej skrajny tendencja ta podkreślana jest we współczesnych naukach o człowieku (psychologia, pedagogika, antropologia, socjologia, etyka). Przykładem klasycznym są w tym względzie dominujące nurty psychologii humanistycznej, inspirowane poglądami C. Rogersa, według którego człowiek jest wewnętrznie dobry, harmonijny i bezkonfliktowy, a w konsekwencji jest sam dla siebie rodzajem boga, który spontanicznie się rozwija, który jest dobrym sędzią we własnej sprawie i którego subiektywne przekonania, przeżycia emocjonalne czy dążenia są zawsze słuszne i godne realizacji. W konsekwencji subiektywność danego człowieka, jego indywidualne „ja” staje się najwyższą, wręcz jedyną normą myślenia, postępowania i nadawania sensu własnemu życiu. Innymi słowy, w perspektywie ponowoczesności dany człowiek nie musi – a nawet nie powinien – kierować się obserwacją obiektywnych faktów i uwarunkowań, ani też dokonywać logicznych analiz własnego postępowania. Przeciwnie, normą ludzkiego myślenia powinny być subiektywne przekonania danego człowieka, normą postępowania jego subiektywne sumienie, a podstawą rozumienia sensu egzystencji powinna być wyłącznie specyficzna historia, specyficzny horyzont doświadczeń i odczuć pojedynczych osób. [2, s. 6]

Człowiek współczesny nie jest umocowany w środowisku, stosunkach międzyludzkich, ma świadomość przypadkowości swojej egzystencji i osoby, co wywołuje jego niepokój, poczucie pustki i zagubienie. Nie wie jakie ma mocne, a jakie słabe strony, czy się sprawdza w życiu, czy nie. Wewnętrzna pustka współczesnego człowieka może się wyrażać niską samooceną, brakiem poczucia posiadania własnych przekonań, zaburzeniem odżywiania, uzależnieniem od narkotyków, chroniczną konsumpcją.

Pedagogika postmodernistyczna jest formą pedagogiki krytycznej, w której pojęcia takie jak prawa rodziców, dobro dziecka, socjalizacja, potrzeby i inne traktowane są jako „naiwny realizm terminologiczny”, a wszelkie pedagogiczne przesłania, występujące w teorii i praktyce nie odzwierciedlają rzeczywistego życia. Zrywa się z poszukiwaniem optymalnego wychowania; nie obowiązuje autorytet; nie ma apelowania do posłuszeństwa; nie ma przestrzegania norm; nie ma postępowania według wzorów; nie ma zobowiązania do umów. Każdy powinien się maksymalnie samorealizować. Nauczyciel stracił swój instytucjonalny autorytet na rzecz autorytetu o charakterze osobistym.

Obecnie poszukiwany jest nowy model szkoły, który miałby zastąpić szkołę tradycyjną. Pojawiły się trzy koncepcje w tym zakresie:

- **szkoła alternatywna.** Model szkoły oparty jest na odmiennym od tradycyjnego systemie kształcenia i wychowania. W szkole alternatywnej uczniowie utrzymują swobodne i szerokie kontakty z różnymi środowiskami społecznymi, pobierając naukę również poza szkołą łączy ją z pracą, mają wpływ na dobór treści, metod i środków nauczania zgodnie z ich zainteresowaniami i planami życiowymi,
- **szkoła ustawicznie doskonalona.** Zachowany jest system klasowo-lekcyjny, plany i programy nauczania opracowywane są przez wyspecjalizowane komisje bez uprzedniego badania możliwości ich percepcji przez uczniów, pozostaje kierownicza rola nauczyciela w wychowaniu i nauczaniu. Doskonaleniu poddawane są głównie plany, programy, metody i środki nauczania,
- **szkoła zintegrowana.** Szkoła jest jedną z wielu placówek edukacyjnych obok środków masowego przekazu, internetu, organizacji społecznych, klubów, bibliotek, muzeów itd. W tym układzie szkoła pełni rolę inicjującą, koordynującą i kontrolną. W procesie nauczania-uczenia się poważne znaczenie przypisano mediom i Internetowi.

2. EDUKACJA DLA BEZPIECZEŃSTWA RUCHU DROGOWEGO

Bezpieczeństwo w najbardziej dosłownym znaczeniu jest właściwie identyczne z pewnością (safety) i oznacza brak zagrożenia (danger) fizycznego albo ochronę przed nim. Stan bezpieczeństwa może mieć następujące postacie:

- *stan braku bezpieczeństwa ma miejsce wówczas, gdy występuje rzeczywiście duże zagrożenie, a postrzeganie tego zagrożenia jest prawidłowe;*
- *stan obsesji występuje wtedy, kiedy nieznaczne zagrożenie jest postrzegane jako duże;*
- *stan fałszywego bezpieczeństwa występuje wówczas, gdy zagrożenie jest poważne, a postrzegane jako niewielkie;*
- *stan bezpieczeństwa występuje wtedy, kiedy zagrożenie zewnętrzne jest nieznaczne, a jego postrzeganie jest prawidłowe.* [3, s. 13]

Bezpieczeństwo oznacza ciągłą działalność jednostek, społeczności lokalnych, państw lub organizacji międzynarodowych w tworzeniu pożądanego stanu bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo zależy od środowiska zewnętrznego i wewnętrznego, z których mogą pochodzić ewentualne zagrożenia. Zależy także od nas samych, naszego przygotowania merytorycznego w tym zakresie, naszego zdrowia i gotowości sprostania takim zagrożeniom.

Bezpieczeństwo ruchu drogowego należy do szczególnie ważnych problemów społecznych. Pojazd samochodowy od ponad 100 lat jest nierozdzielnie związany z rozwojem ludzkości. Jednocześnie rozwój transportu drogowego stworzył niespotykane do tej pory zagrożenie

– tylko na drogach Unii Europejskiej ginie około 80 osób dziennie, a 700 zostaje ciężko rannych. Koszty tych wypadków liczone są w miliardach EU. Poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego tj. zmniejszenie liczby ofiar (zabici + ranni) wypadków drogowych oraz kosztów społecznych i ekonomicznych z tym związanych ma charakter globalny.

Edukacja jest jednym z głównych elementów systemu bezpieczeństwa ruchu drogowego, którego celem jest wyeliminowanie lub maksymalne ograniczenie zagrożeń (zabici i ciężko ranni) na drogach.

W najnowszej polityce transportowej Unii Europejskiej przyjęto, że wypadki drogowe są efektem złego funkcjonowania całego systemu transportu, obejmującego decyzje i działania człowieka, różnorodność infrastruktury drogowej i różne rodzaje pojazdów. Prawidłowo organizując środowisko ruchu drogowego i wyposażając samochód w urządzenia bezpieczeństwa, można zmniejszyć liczbę błędów popełnianych przez człowieka, a także ograniczyć ich konsekwencje.

Do odpowiedzialności za wypadki powinno poczuwać się całe społeczeństwo, każdy powinien odpowiadać za to, co leży w jego obowiązkach i kompetencjach. Użytkownicy dróg za swoje zachowania, drogowcy za rozwiązania drogowe, mechanicy za stan badanych samochodów. Politycy natomiast powinni dbać o to, by podejmować właściwe decyzje o wdrażaniu skutecznych rozwiązań prewencyjnych i zapewnić sobie stabilne źródło finansowania.

[6, s. 21]

Obecnie mamy do czynienia z fundamentalną zmianą polityki w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego – nowym systemowym podejściem do bezpieczeństwa ruchu drogowego („safe system approach”). Zmiana w sposobie postrzegania problemu odpowiedzialności użytkownika drogi jest najważniejszą cechą systemowego podejścia do bezpieczeństwa ruchu drogowego. Obecnie już kilka krajów wdraża to podejście przy opracowywaniu i realizacji w praktyce krajowych programów bezpieczeństwa ruchu drogowego; Szwedzi stworzyli koncepcję „Wizja Zero”, Holandia rozwija „Zrównoważone Bezpieczeństwo”, podobne programy pojawiły się też w kilku stanach Australii.

W „Wizji Zero” życie i zdrowie ludzi traktowane są jako nadrzędne wartości etyczne. Z tego punktu widzenia niedopuszczalne jest, by człowiek ginął na drodze w wyniku błędu popełnionego przez siebie lub innego uczestnika ruchu. System transportu musi więc uwzględniać błędy człowieka i korygować je tak, aby nie dochodziło do śmierci i ciężkich obrażeń na drodze.

Podstawą koncepcji „Zrównoważone Bezpieczeństwo” jest zasada eliminowania przede wszystkim tych wypadków, których można uniknąć i zwrócenie większej uwagi na efektywność przy wyborze rozwiązań prewencyjnych. Należy przy tym mieć na uwadze, że użytkownik drogi jest najsłabszym elementem w systemie transportowym, jego zachowanie jest nieprzewidywalne i pomimo prowadzonych działań edukacyjnych i kampanii społecznych nie można oczekiwać od niego bezpiecznego zachowania.

W 2010 roku Komisja Europejska określiła kierunki polityki brd na lata 2011-2020. Głównym celem polityki Komisji Europejskiej jest utworzenie wspólnego obszaru bezpieczeństwa ruchu drogowego poprzez zmniejszenie o połowę łącznej liczby ofiar śmiertelnych wypadków drogowych w Unii Europejskiej do 2020 roku. Jednym z działań służących wyeliminowaniu ofiar śmiertelnych na drogach jest *skoncentrowanie się na szkoleniu i edukacji wszystkich uczestników ruchu*. [4, s. 30]

Dziś największym wyzwaniem dla edukacji bezpieczeństwa ruchu drogowego jest znalezienie, przy wsparciu rozwiązań z innych obszarów działań, jak nadzór czy nowoczesne technologie, sposobów podniesienia wskaźników bezpieczeństwa ruchu drogowego, np. stosowania pasów bezpieczeństwa w 100% czy całkowitego wyeliminowania alkoholu z ruchu drogowego.

Nie można przy tym nie brać pod uwagę charakterystycznych dla czasu ponowoczesności poglądów, zasad i wartości wyznawanych przez wcale nie tak małą część społeczeństwa (w tym nie tylko przez użytkowników dróg ale także twórców i „egzekutorów” prawa, urzędników administracji państwowej i samorządowej, dziennikarzy itd.) Także wszyscy, którzy zajmują się bezpieczeństwem ruchu drogowego nie powinni zapominać, że *bóle, rozterki, zgryzoty typowe dla ponowoczesnego świata lęgną się w społeczeństwie, które oferuje ekspansję wolności osobistej w zamian za kurczenie się zakresu bezpieczeństwa jednostkowego losu. Zgryzoty ponowoczesne rodzą się z wolności, nie z ucisku oraz Bezpieczeństwo bez wolności to niewola, a wolność bez bezpieczeństwa to anarchia. (...) więcej bezpieczeństwa można dostać tylko za cenę oddania części swojej wolności. I więcej wolności można dostać tylko za cenę utraty bezpieczeństwa...cierpienia współczesnego człowieka wynikają z tego, że uzyskał ogromną, bezprecedensową wolność osobistą w zamian za oddanie ogromnej części bezpieczeństwa*. [5, s. 21]

PODSUMOWANIE

Edukacja jest jednym z głównych elementów systemu bezpieczeństwa ruchu drogowego, którego celem jest wyeliminowanie lub maksymalne ograniczenie ofiar śmiertelnych na drogach. Komisja Europejska w Białej Księdze polityki transportowej na lata 2010-2020 wśród siedmiu strategicznych celów na pierwszym miejscu wymieniła „poprawę edukacji i szkolenia użytkowników dróg” jednocześnie wskazując, że dalsze kontynuowanie tradycyjnych sposobów rozwiązywania problemów bezpieczeństwa ruchu drogowego (nadzór i kampanie edukacyjne) może być coraz trudniejsze i wiązać się z gwałtownym spadkiem ich efektywności.

Jednym z czynników decydujących o zmianach w wychowaniu są zmiany w poglądach społecznych typowych dla określonego czasu i kręgu kulturowego. Obecnie mieszkańcy kręgu kulturowego krajów tzw. Zachodu żyją w nowej fazie dziejów określanych nazwą postmodernizm albo ponowoczesność. Ponowoczesność jest całościowym stanem współczesnej kultury i cywilizacji, uwzględniającym między innymi codzienne zachowania

ludzi, dominujące wzory myślenia i postępowania. Skutkiem postmodernizmu jest radykalne postawienie jednostkowego człowieka i jego subiektywności ponad wszystkimi instytucjami, obiektywnymi prawdami czy normami moralnymi, obyczajowymi i prawnymi. Teoria i praktyka edukacyjna dla bezpieczeństwa ruchu drogowego nie może więc nie brać pod uwagę charakterystycznych dla czasu ponowoczesności poglądów, zasad i wartości wyznawanych przez wcale nie tak małą część społeczeństwa (w tym nie tylko przez użytkowników dróg ale także twórców i „egzekutorów” prawa, urzędników administracji państwowej i samorządowej, dziennikarzy itd.).

BIBLIOGRAFIA

1. Dyczkowski A. (red.), *Nowy Leksykon PWN*, Warszawa 1998.
2. Dziewięcki M., *Ponowoczesność, człowiek, wychowanie*. Wychowawca. Miesięcznik Nauczycieli i Wychowawców Katolickich 2004, nr 12.
3. Frei D. w: Pokruszyński W., *Teoretyczne aspekty bezpieczeństwa. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej, Józefów 2010.
4. Jankowska D., Leśnikowska-Matusiak I., *Nowe metody uczenia dorosłych*, w: Leśnikowska-Matusiak I. (red.), *Bezpieczeństwo ruchu drogowego. Teoria i praktyka*. Edukacja, Instytut Transportu Samochodowego, Warszawa 2012.
5. Klich A., *Boimy się wolności, marzymy o wspólnocie*, wywiad z Zygmuntem Baumanem, Gazeta Wyborcza, Wydawnictwo Agora, 19-20.01.2013.
6. Krystek R., *Niebezpieczeństwo ruchu drogowego. Mity i rzeczywistość*. Fundacja Rozwoju Inżynierii Lądowej, Gdańsk 2003.
7. Kupisiewicz Cz., *Z dziejów teorii i praktyki wychowania*. Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.
8. Kwieciński Z. (red.), *Wybór tekstów. Alternatywy myślenia o/dla edukacji*. Instytut Badań Edukacyjnych Warszawa 2000 w: archiwumkpswum6.w.interia.pl/calosc%20wykladow%20z%20pedagogiki%20ogolnej.doc
9. Lewowicki T., *Humanistyka i pedagogika*, w: Pluta A. (red.), *Pedagogika ogólna a filozofia nauki*, Wydawnictwo WSP, Częstochowa 1997.
10. Nowak M., *Podstawy pedagogiki otwartej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1999.
11. Suchodolski B. w: Śliwerski B. (red.), *Pedagogika. Podstawy nauk o wychowaniu*. Tom 1, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne Gdańsk 2006.

THE BASIS OF EDUCATION FOR ROAD SAFETY

Abstract

This paper presents the relationship of philosophy and pedagogy and educational practice in the historical context, specific to our culture current opinions, ideas, values (a new phase of history defined by the name of postmodernism or postmodernity) and their implications for education and education for road safety.

Autor: mgr Ida Leśnikowska-Matusiak – Instytut Transportu Samochodowego, Centrum Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego, ul. Jagiellońska 80, 03-301 Warszawa, e-mail: ida.lesnikowska-matusiak@its.waw.pl